

SYSTEMY EDUKACJI W EUROPIE – STAN OBECNY I PLANOWANE REFORMY

ŁOTWA

1. Populacja uczących się i język nauczania

W 2004 r. liczba osób w wieku poniżej 29 lat wynosiła 872 981 (37,6% ludności). W roku szkolnym 2003/04 do podstawowych i średnich szkół ogólnokształcących (przedział wiekowy: 7-19 lat) uczęszczało 327 358 dzieci i młodzieży, a kształceniem obowiązkowym, obejmującym poziom podstawowy i średni I stopnia, było objętych 260 612 uczniów na Łotwie. Do szkół publicznych finansowanych przez władze centralne lub samorządy lokalne uczęszczało 324 532, tj. 99,1%, a do szkół prywatnych – 2 826, tj. 0,9%, dzieci i młodzieży.

Urzędowym językiem nauczania w szkołach publicznych jest język łotewski. Obywatele innych państw mieszkający na Łotwie mają jednak prawo do nauki w innych językach: w szkołach prywatnych lub szkołach publicznych realizujących programy kształcenia mniejszości. W roku szkolnym 2003/04 nauczanie w innych językach prowadzono dla 29,7% uczniów szkół ogólnokształcących.

2. Administracja i finansowanie edukacji

Administracja oświatowa jest podzielona na trzy szczeble – krajowy, lokalny i szczebel placówek. Najważniejszymi organami decyzyjnymi na **szczeblu krajowym** są: *Saeima* (Parlament), Rada Ministrów oraz Ministerstwo Edukacji i Nauki. Najważniejszą instytucją odpowiedzialną za tworzenie polityki edukacyjnej jest Ministerstwo Edukacji i Nauki. Ministerstwo wydaje również zezwolenia niezbędne do założenia ogólnokształcących placówek edukacyjnych oraz określa standardy kształcenia wraz z treściami i zasadami kształcenia nauczycieli. Uprawnienia do tworzenia placówek edukacyjnych oraz prowadzenia nad nimi nadzoru administracyjnego i finansowego posiadają także Ministerstwa Rolnictwa, Opieki Socjalnej i Kultury. Wynagrodzenia nauczycieli zatrudnionych w sektorze publicznym są finansowane z budżetu państwa.

Władze lokalne (w porozumieniu z odpowiednim ministerstwem) mogą zakładać, reorganizować i zamykać placówki edukacyjne, zgodnie z przepisami centralnymi. Miasta i okręgi odpowiadają za placówki przedszkolne, szkoły podstawowe oraz szkoły średnie I i II stopnia, z wyjątkiem placówek edukacyjnych prowadzonych bezpośrednio przez władze centralne i placówek utrzymywanych ze środków prywatnych.

Placówki edukacyjne posiadają stosunkowo szeroką autonomię w zakresie organizacji pracy, opracowywania przepisów wewnętrznych, zatrudniania i określania zakresu obowiązków kadry nauczycielskiej i personelu technicznego oraz dysponowania posiadanymi środkami. Za inspekcje szkolne odpowiada bezpośrednio Ministerstwo Edukacji i Nauki.

Akredytowane szkoły prywatne otrzymują fundusze od państwa na finansowanie wynagrodzeń kadry pedagogicznej, jeżeli realizują akredytowane programy kształcenia w urzędowym języku państwa.

3. Edukacja przedszkolna

Edukacja przedszkolna dla dzieci w wieku poniżej 7 lat stanowi część systemu kształcenia ogólnego. Edukacja przedszkolna jest obowiązkowa dla 5- i 6-latków. W roku szkolnym 2003/04 w programach edukacji przedszkolnej prowadzonych w języku łotewskim, rosyjskim, polskim lub ukraińskim uczestniczyło 72% ogółu dzieci w wieku poniżej 7 lat.

Programy edukacyjne są realizowane przez różne placówki edukacji przedszkolnej (*pirmsskolas izglītības iestāde/pirmsskolas izglītības konsultatīvais centrs/pirmsskolas izglītības grupas pie skolām*) oraz rodziny, które otrzymują pomoc metodyczną od tworzonych przez władze gminne ośrodków doradczych ds. edukacji przedszkolnej.

Istnieją publiczne i prywatne placówki przedszkolne. W placówkach publicznych rodzice obowiązkowo pokrywają część kosztów wyżywienia i kosztów administracyjnych, natomiast udział w zajęciach edukacyjnych jest bezpłatny. Opłata w placówkach prywatnych pokrywa w całości koszty programu, z wyjątkiem wynagrodzeń kadry pedagogicznej.

4. Kształcenie obowiązkowe

a) Etapy

Pamatizglītība (obowiązek szkolny realizowany w ramach jednolitej struktury, obejmującej poziom podstawowy (ISCED 1) i średni I stopnia (ISCED 2))

Klasy I-IX, wiek: 7-16 lat

Realizacja obowiązku szkolnego jest wymagana do wieku 18 lat.

Kształcenie obowiązkowe jest prowadzone w następujących placówkach:

- *Sākumskolas* (I etap kształcenia obowiązkowego, ISCED 1)
- *Pamatskolas* (pełny cykl kształcenia obowiązkowego, ISCED 1 + ISCED 2)
- *Vidusskolas* (pełny cykl kształcenia obowiązkowego, ISCED 1 + ISCED 2); szkoły te prowadzą nie tylko kształcenie obowiązkowe, ale również kształcenie na poziomie średnim II stopnia.

Uczniowie, którzy nie odbyli pełnego cyklu kształcenia obowiązkowego, mogą również ukończyć ten cykl w niektórych szkołach zawodowych.

b) Kryteria przyjęć

Dzieci są obowiązkowo zapisywane przez rodziców do wybranej szkoły po osiągnięciu wieku 7 lat, przy czym każde dziecko ma prawo uczęszczać do szkoły położonej najbliżej swego miejsca zamieszkania. W szkołach publicznych kształcenie jest bezpłatne dla wszystkich uczniów. Publiczne placówki edukacyjne prowadzące kształcenie obowiązkowe nie mogą przeprowadzać sprawdzianów wstępnych.

c) Dzienny/tygodniowy/roczny wymiar zajęć

Rok szkolny w ramach kształcenia obowiązkowego obejmuje 34 tygodnie zajęć dydaktycznych w I klasie, 35 tygodni w klasach II-VIII i 37 tygodni w IX klasie. Zajęcia szkolne prowadzi się przez 5 dni w tygodniu. Dzienny wymiar zajęć w szkole nie może przekraczać:

- 5 lekcji w klasach I-III,
- 6 lekcji w klasach IV-V,
- 7 lekcji w klasach VI-VII,
- 8 lekcji w klasach VIII-IX.

(Lekcja trwa 35 minut w klasie I i 40 lub 45 minut w klasach II-IX).

d) Wielkość klas/podział uczniów na klasy

W roku szkolnym 2003/04 na 1 nauczyciela przypadało 9,6 ucznia. Zgodnie z przepisami dotyczącymi wielkości klas, minimalna liczba uczniów w klasie wynosi 8, a maksymalna – 34. Klasy składają się z uczniów w tym samym wieku. W klasach I-IV uczy jeden nauczyciel, ale zajęcia specjalistyczne prowadzą inni nauczyciele. W klasach V-IX lekcje prowadzą nauczyciele przedmiotu lub nauczyciele przygotowani do nauczania grupy przedmiotów.

e) Programy i treści nauczania

Programy nauczania opracowuje się na szczeblu krajowym. Wszystkie przedmioty są obowiązkowe i prowadzone na tym samym poziomie dla uczniów we wszystkich szkołach, z wyjątkiem szkół z rozszerzonym programem nauki języków obcych lub wychowania muzycznego. Uczniowie mają również możliwość specjalizowania się w określonych przedmiotach.

Nauczyciele samodzielnie dobierają metody nauczania i podręczniki z listy zatwierdzonej przez Ministerstwo Edukacji i Nauki. Podręczniki zalecane przez Ministerstwo Edukacji i Nauki można kupować z funduszy publicznych.

f) Ocena, promocja i kwalifikacje

Nauczyciele prowadzą w klasach ciągłą ocenę postępów uczniów w nauce, stosując skalę ocen 1-10 oraz system oceny bez stopni (oceny opisowej). W klasie I osiągnięcia uczniów ocenia się bez wystawiania stopni, a od września 2004 r. w klasach II i III przechodzi się stopniowo od ocen opisowych (stosowanych dotychczas w klasach I-III) do stopni. Obecnie oceny opisowe w klasach II i III stosuje się we wszystkich przedmiotach z wyjątkiem matematyki, języka ojczystego, języka łotewskiego dla uczniów należących do mniejszości narodowych, jak również z wyjątkiem przedmiotów przyrodniczych (w klasach III i IV). Ocena opisowa jest krótkim, ustnym i pisemnym, sprawozdaniem o postępach ucznia, przedstawiającym jego poziom wiedzy i umiejętności, postawę wobec nauki i aktywność na zajęciach.

Z etyki, wychowania obywatelskiego i edukacji zdrowotnej w klasach V-IX wystawia się jedynie oceny „zaliczony” i „nie zaliczony”.

Uczniowie mający trudności w nauce mogą powtarzać klasę lub korzystać z pomocy na zajęciach wyrównawczych. Na zakończenie kształcenia obowiązkowego uczniowie przystępują do egzaminów przygotowywanych przez Ministerstwo Edukacji i Nauki. Uczniowie, którzy uzyskali pozytywne oceny ze wszystkich przedmiotów oraz centralnych sprawdzianów i egzaminów, otrzymują świadectwo ukończenia kształcenia obowiązkowego i kartę osiągnięć w nauce. Zawodowe szkoły średnie I stopnia wystawiają również świadectwo ukończenia kształcenia obowiązkowego oraz świadectwo kwalifikacji zawodowych.

5. Szkolnictwo średnie II stopnia

a) Rodzaje kształcenia

<i>Vispārējā vidējā izglītība</i> (kształcenie ogólne na poziomie średnim II stopnia (ISCED 3))	Klasy X-XII, wiek: 16-19 lat
<i>Profesionālā vidējā izglītība</i> (kształcenie zawodowe na poziomie średnim II stopnia (ISCED 3))	Wiek: 16-19/20 lat

Kształcenie na poziomie średnim II stopnia prowadzą następujące placówki:

- *vidusskolas/gimnāzijas* (ogólnokształcące szkoły średnie – szkoły średnie II stopnia (ISCED 3)),
- *arodvidusskolas/arodgimnāzijas/tehnikumi* (zawodowe szkoły średnie – zawodowe szkoły średnie II stopnia (ISCED 3)).

b) Kryteria przyjęć

Warunkiem przyjęcia do wszystkich szkół średnich II stopnia jest posiadanie świadectwa ukończenia kształcenia obowiązkowego. Uczniowie mogą ubiegać się o przyjęcie do wybranego przez siebie typu szkoły. Każda szkoła może określić własne kryteria przyjęć, ale muszą one opierać się na państwowych standardach wymagań. Nauka w publicznych szkołach średnich II stopnia jest bezpłatna.

c) Programy i treści nauczania

Programy nauczania dla ogólnokształcących i zawodowych szkół średnich II stopnia ustala się na szczeblu krajowym. Uczniowie mają możliwość wyboru spośród kilku prowadzonych przez szkoły programów, w których nacisk kładzie się na różne grupy przedmiotów. Zgodnie z przepisami Ministerstwa Edukacji i Nauki, osiem następujących przedmiotów obowiązuje wszystkich uczniów: język i literatura łotewska, matematyka, I i II język obcy, historia, wychowanie fizyczne, informatyka i podstawy ekonomii. (W szkołach, w których językiem nauczania nie jest język łotewski, jeden z języków obcych można zastąpić językiem i literaturą danej mniejszości). W szkołach zawodowych proporcje przedmiotów ogólnych i zawodowych zależą od rodzaju szkoły.

d) Ocena, promocja i kwalifikacje

W ogólnokształcących szkołach średnich II stopnia postępy uczniów w nauce ocenia się według skali 1-10. Na zakończenie nauki na poziomie średnim, uczniowie przystępują do centralnie przygotowywanych egzaminów i sprawdzianów. Wprowadzono scentralizowany system przeprowadzania i oceny tych egzaminów. Uczniowie, którzy uzyskali pozytywne oceny ze wszystkich przedmiotów oraz centralnych sprawdzianów i egzaminów, otrzymują świadectwo ukończenia szkoły średniej i mogą podjąć studia w uczelni. Po ukończeniu szkoły zawodowej, absolwenci otrzymują odpowiednie kwalifikacje zawodowe (na poziomie I-III).

6. Szkolnictwo wyższe

a) Rodzaje uczelni i programów

Na Łotwie istnieją zarówno uczelnie uniwersyteckie, jak i uczelnie zawodowe (*augstskola/universitāte/lakadēmijalkoledža*).

Uczelnie zawodowe prowadzą studia zawodowe, natomiast uniwersytety prowadzą zarówno studia o charakterze akademickim, jak i studia zawodowe.

Studia akademickie prowadzące do tytułu zawodowego licencjata/inżyniera trwają 3 lub 4 lata, studia magisterskie – od roku do 2 lat, a studia doktoranckie, obejmujące zajęcia o charakterze naukowym – 3 lub 4 lata.

Studia zawodowe są podzielone na studia zawodowe I poziomu (prowadzone w kolegiach) i studia zawodowe II poziomu. Studia zawodowe I poziomu umożliwiają uzyskanie kwalifikacji zawodowych na poziomie IV i mają przede wszystkim na celu przygotowanie specjalistów dla rynku pracy. Studia w kolegiach trwają 2 lub 3 lata.

Studia zawodowe II poziomu prowadzą do uzyskania kwalifikacji zawodowych na poziomie V (najwyższych, specjalistycznych kwalifikacji zawodowych, które stwarzają możliwość prowadzenia badań w danej dziedzinie). Studia te trwają co najmniej 4 lata.

b) Warunki wstępu

Podjęcie studiów we wszystkich uczelniach wymaga posiadania świadectwa ukończenia szkoły średniej II stopnia. Od 2004 r. wszystkie uczelnie mają obowiązek przyjmować na studia na podstawie wyników egzaminów centralnych, zdawanych na zakończenie nauki w szkole średniej II stopnia. Uczelnie mogą jednak nadal przeprowadzać jeden lub kilka dodatkowych egzaminów wstępnych lub sprawdzianów zdolności, bądź konkurs, w którym kładzie się nacisk na przedmioty związane z wybranym kierunkiem studiów. Poziom wiedzy i umiejętności, jakiego wymaga się na egzaminach wstępnych, odpowiada standardom kształcenia w szkole średniej II stopnia. W uczelniach państwowych liczbę miejsc finansowanych z budżetu państwa ustalają władze centralne. W przypadku miejsc, które nie są finansowane z budżetu państwa, czesne płacą sami studenci lub inne podmioty prawne, bądź osoby fizyczne. Studenci mogą uzyskać pożyczkę na pokrycie czesnego.

c) Kwalifikacje

Po ukończeniu akredytowanego przez władze państwowe programu studiów można uzyskać:

1. następujące kwalifikacje akademickie:
 - a) licencjat/inżynier (tytuł akademicki),
 - b) magister (tytuł akademicki),
 - c) doktor (tytuł naukowy);
2. kwalifikacje zawodowe IV i V poziomu oraz następujące tytuły zawodowe:
 - a) licencjat/inżynier,
 - b) magister.

7. Kształcenie specjalne

Obecnie większość dzieci mających specjalne potrzeby edukacyjne uczęszcza do szkół specjalnych lub klas specjalnych w szkołach ogólnodostępnych. Struktura kształcenia specjalnego w tych szkołach jest bardzo zbliżona do struktury w szkołach ogólnodostępnych. W roku szkolnym 2003/04 do szkół lub klas specjalnych uczęszczało 3% ogółu uczniów.

8. Nauczyciele

Wszyscy nauczyciele ogólnokształcących szkół podstawowych i średnich muszą ukończyć studia na kierunku nauczycielskim (prowadzące do tytułu akademickiego lub dyplomu zawodowego) oraz uzyskać kwalifikacje uprawniające do nauczania na danym poziomie edukacji. Ten wymóg obowiązuje od 1 września 2004 r. Nauczycielom, którzy nie są uprawnieni do nauczania zgodnie z nowymi przepisami, stworzono różne możliwości zdobycia wymaganych kwalifikacji w ramach doskonalenia zawodowego; np. nauczyciele średnich szkół ogólnokształcących mogą wykonywać swój zawód również w przypadku, gdy uzyskali wykształcenie akademickie w odpowiedniej dziedzinie nauki i zawodowe kwalifikacje pedagogiczne.

Nauczyciele szkół ogólnokształcących powinni również posiadać kwalifikacje pedagogiczne uprawniające do nauczania danego przedmiotu lub grupy przedmiotów. Nauczyciele szkół zawodowych prowadzących kształcenie na poziomie ISCED 2 muszą posiadać przynajmniej średnie wykształcenie zawodowe oraz odpowiednie przygotowanie pedagogiczne. Wszyscy nauczyciele pracujący z dziećmi mającymi specjalne potrzeby edukacyjne muszą ukończyć studia na kierunku nauczycielskim oraz posiadać kwalifikacje pedagogiczne w odpowiedniej dziedzinie kształcenia specjalnego.

Nauczyciele nie mają statusu urzędników państwowych.

9. Reformy i strategie w edukacji

Ogólne reformy i nowe dokumenty dotyczące polityki

Kontynuowana jest reforma wynagrodzeń nauczycieli, która rozpoczęła się w 2000 r. Wynagrodzenia podnosi się stopniowo, zgodnie z harmonogramem podwyżek płac dla kadry pedagogicznej. W latach 2000-2004 minimalne wynagrodzenie wykwalifikowanego nauczyciela wzrosło o 28-50% (zależnie od różnych kryteriów, np. stażu pracy, poziomu wykształcenia).

W 2004 r. Departament Koordynacji Polityki Ministerstwa Edukacji i Nauki opracował i opublikował w celu konsultacji „Program inwestycji w sektorze edukacji i nauki na lata 2005-2009”. W programie określono następujące priorytety: modernizacja placówek kształcenia specjalnego, zapewnienie w placówkach edukacyjnych warunków zgodnych ze standardami UE w zakresie higieny, bezpieczeństwa sanitarnego i pożarowego, budowa i modernizacja ośrodków sportowych przy placówkach edukacyjnych, zapewnianie wysokiej jakości kształcenia w szkolnictwie zawodowym i wyższym oraz podniesienie efektywności funkcjonowania sieci placówek ogólnokształcących.

Nauczyciele

W 2004 r. uchwalono kilka aktów prawnych dotyczących nauczycieli: rozporządzenie nr 746 Rady Ministrów „Zasady wynagradzania nauczycieli” oraz zarządzenia Ministerstwa Edukacji i Nauki nr 145 „Modelowe zasady pracy nauczyciela prowadzącego kształcenie specjalne”, nr 146 „Modelowe zasady pracy nauczyciela-logopedy w placówkach kształcenia ogólnego” i nr 92 „Zasady rozwoju zawodowego nauczycieli”.

Edukacja przedszkolna

W 2004 r. kontynuowano wdrażanie przepisów o obowiązkowym przygotowaniu 5- i 6-latków do edukacji szkolnej. Opracowano szereg pomocy dydaktycznych i zaleceń w sprawie organizacji procesu dydaktycznego w edukacji przedszkolnej.

Kształcenie na poziomie podstawowym i średnim

Jednym z kluczowych zadań na Łotwie w ciągu ostatnich kilku lat było przygotowanie zmian w treściach kształcenia ogólnego. Opracowano nowe standardy nauczania szeregu przedmiotów, które – zamiast nadmiernego obciążania uczniów materiałem faktograficznym – mają powiązać w sposób logiczny nauczanie danego przedmiotu z uzyskiwaniem podstawowych umiejętności. Przewiduje się, że nowe standardy będą wprowadzane od września 2005 r.

Podjęto także wiele działań w celu wprowadzenia kształcenia dwujęzycznego. Wszystkie szkoły dla mniejszości narodowych wdrażają programy kształcenia obowiązkowego, w ramach których określoną część materiału realizuje się w dwóch językach (istnieją cztery przykładowe modele). Zgodnie ze znowelizowaną Ustawą o oświacie, począwszy od roku szkolnego 2004/05, zmiany wprowadza się również w szkołach średnich dla mniejszości narodowych: 60% przedmiotów prowadzi się w języku łotewskim, a 40% przedmiotów w języku mniejszości. Szkoła sama decyduje, które przedmioty prowadzi się w języku mniejszości.

W 2004 r. listę przedmiotów obowiązkowych dla szkół podstawowych i średnich I stopnia rozszerzono o przedmioty „Etyka” i/lub „Wprowadzenie do chrześcijaństwa”, których obecnie uczy się w I klasie. Rodzice muszą wybrać jeden przedmiot, którego mają uczyć się ich dzieci. Ponadto zwiększono liczbę godzin przeznaczonych na informatykę, wprowadzając ten przedmiot również w klasach V i VI, a nie – jak to było do 2003 r. – wyłącznie w klasie VII.

Szkolnictwo zawodowe

W celu ujednoczenia zasad zarządzania oraz podniesienia jakości i efektywności wydatków w szkolnictwie zawodowym, Ministerstwo Edukacji i Nauki przejęło nadzór nad kolejnymi placówkami edukacyjnymi. W 2004 r. jedna placówka została przejęta z sektora podległego Ministerstwu Opieki Socjalnej, 6 z sektora zdrowia i 29 z sektora rolnictwa.

Szkolnictwo wyższe

W 2004 r. kontynuowano prace nad wprowadzaniem nowych standardów kształcenia w szkolnictwie wyższym. Standardy determinują ogólne cele, programy nauczania, procedury oceny studentów i zasady wydawania dyplomów ukończenia studiów.

Podjęto wiele działań służących rozszerzeniu dostępu do studiów. W 2004 r. znowelizowano odpowiednie przepisy, obniżając wymogi uprawniające do uzyskania pożyczki z instytucji kredytowej: obecnie wymagany jest tylko jeden poręczyciel, a nie – jak wcześniej – dwóch.

W 2004 r. podniesiono znacznie stypendia dla studentów studiów licencjackich/inżynierskich, magisterskich i zawodowych, co miało eliminować konieczność podejmowania pracy w czasie studiów. Jednak liczba studentów otrzymujących wyższe stypendia faktycznie zmalała – stypendiów nie będą otrzymywać, jak dotychczas, wszyscy studenci, których miejsca są finansowane przez państwo, lecz jedynie studenci mający lepsze wyniki i niepracujący. Z myślą o tym, by zachęcić studentów do zdobywania stopnia naukowego, podniesiono także stypendia na studiach doktoranckich.

W 2004 r. Rada Ministrów przyjęła również rozporządzenie (nr 886) w sprawie postanowień, jakie należy obowiązkowo umieszczać w umowach o studiach; w rozporządzeniu stwierdza się, że w umowie należy określić opłatę za całość studiów, co ma zapobiec ewentualnemu podnoszeniu opłat w trakcie studiów.

Opracowanie: Łotewskie Biuro Eurydice

Bardziej szczegółowe informacje o systemach edukacji w Europie można znaleźć w prowadzonej przez EURYDICE bazie danych EURYBASE (<http://www.eurydice.org>).

Ostatnia aktualizacja: styczeń 2005